

Tomasz Baranowski

Z zagadnień nauczania literatury muzycznej na wydziałach instrumentalnych akademii muzycznych. Refleksje wykładowcy

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat plan studiów instrumentalnych w AMFC w Warszawie oraz w białostockiej filii tej uczelni wielokrotnie ulegał modyfikacjom. Z inicjatywy katedr, zakładów i rad wydziałów wprowadzono szereg istotnych zmian, zarówno w strukturze kursów przedmiotowych składających się na tzw. siatkę godzin, jak również w sferze treści i kryteriów programowych dla poszczególnych dyscyplin. W tej dynamicznej ewolucji systemu kształcenia muzyka-instrumentalisty szczególnie wyraźnie ujawnia się tendencja do podniesienia specjalistycznych kwalifikacji zawodowych potencjalnych absolwentów uczelni. Gdy porównamy obecny program studiów z tym, jaki obowiązywał pod koniec lat osiemdziesiątych, zauważymy przede wszystkim znaczne rozszerzenie dziedziny przedmiotów kierunkowych, bezpośrednio związanych z przyszłą praktyką artystyczną studenta – jako solisty, kameralisty czy muzyka orkiestrowego. I tak na przykład w Filii AMFC w Białymstoku (gdzie skala wspomnianych zmian okazała się szczególnie rozległa, co spowodowało notabene przemianowanie kierunku pedagogika instrumentalna na instrumentalistykę) w latach dziewięćdziesiątych wprowadzono takie nowe przedmioty jak literatura specjalistyczna i studia orkiestrowe, zaostrzono kryteria w odniesieniu do zespołów kameralnych, podwojeniu uległa wreszcie liczba prezentowanych na estradzie uczelni koncertów studenckiej orkiestry symfonicznej.

Zwiększenie nacisku na dyscypliny kierunkowe pociągnęło za sobą pewne nieuchronne ograniczenia w zakresie przedmiotów teoretyczno-muzycznych (zwłaszcza tych o profilu humanistycznym), jak też uzupełniających. Z programu studiów wyeliminowano m.in. filozofię i analizę dzieła muzycznego, historię muzyki zastąpiono literaturą muzyczną, w miejsce historii kultury wprowadzono kurs historii sztuki. Wzbogacona została natomiast formacja przedmiotów rozwijających umiejętności zawodowe studenta-instrumentalisty jako przyszłego nauczyciela, takich jak pedagogika, psychologia, metodyka nauczania gry na poszczególnych instrumentach oraz praktyki pedagogiczne. Nowatorskimi rozwiązaniami w tej dziedzinie może poszczycić się zwłaszcza Wydział Instrumentalno-Pedagogiczny Filii AMFC w Białymstoku¹.

¹ Por. Tomasz Baranowski, *25 lat białostockiej Filii Akademii Muzycznej im. Fryderyka Chopina w Warszawie*. Białystok 1999, s. 15-16.

Powyższa analiza prowadzi do stwierdzenia, iż w realizowanym obecnie programie studiów instrumentalnych jedynym przedmiotem o profilu ogólnomuzycznym jest literatura muzyczna – kurs w formie zajęć zbiorowych, obejmujący cztery semestry w wymiarze dwóch godzin tygodniowo. Na wykładowcy tego przedmiotu spoczywa więc niemal w całości zadanie „wyposażenia” studentów w szeroko pojętą wiedzę o muzyce różnych epok i stylów, stanowiącą niezbędne erudycyjne zaplecze dla ich przyszłej kariery zawodowej. Stąd też wyłania się postulat, aby poznanie określonego wyboru utworów – zakładane jako główny cel dydaktyczny tej dziedziny przedmiotowej – przebiegało niejako wieloma drogami wyznaczającymi różne, wzajemnie dopełniające się obszary możliwości spotkania z dziełem muzycznym. Kurs literatury muzycznej powinien mieć charakter interdyscyplinarny, łącząc w sobie elementy tych nurtów nauki o muzyce oraz wiedzy ogólnej, jakich w programie studiów brakuje, tj. przede wszystkim historii muzyki i analizy muzycznej, a także estetyki i filozofii. W panującym dziś systemie kształcenia akademickiego, w którym coraz bardziej preferowana jest wszechstronność przygotowania zawodowego absolwentów, nie można bowiem pozostać przy „tradycyjnym”, stereotypowym modelu przekazywania wiedzy izolowanej przez paradygmaty własnych treści i metod. W przypadku przedmiotu literatura muzyczna ów archaiczny model sprowadza się z reguły do opanowania przez studentów jedynie słuchowej znajomości określonego quantum dzieł muzycznych, wspartej mniej lub bardziej rozwiniętym komentarzem o treści faktograficznej i anegdotycznej.

Podjęte w niniejszej pracy problemy programu i metod nauczania literatury muzycznej mają na celu zasygnalizowanie potrzeby urozmaicenia (resp. udoskonalenia) warsztatu dydaktycznego w tej dziedzinie kształcenia instrumentalistów. Przedstawione poniżej rozważania nie pretendują do rangi spójnej, obiektywnej wykładni metodycznej; stanowią one jedynie wynik indywidualnych przemyśleń i doświadczeń pedagogicznych autora.

X X X

Podstawowym warunkiem rozpoczęcia kursu literatury muzycznej jest dobór materiału dydaktycznego, tj. określonego zestawu utworów oraz dokładne zaplanowanie procesu jego wdrażania. Przy opracowywaniu programu zajęć należy uwzględnić przede wszystkim następujące kryteria: 1) stopień znajomości literatury muzycznej studentów, nabytej podczas nauki w szkole średniej; 2) profil oczekiwań i aspiracji studentów, związanych ze specyfiką wybranego przez nich wydziału, jak również – w konsekwencji – z możliwościami ich przyszłej pracy zawodowej; 3) wiedzę oraz indywidualne preferencje wykładowcy. Warto zatem na wstępie przeprowadzić test audytywny sprawdzający poziom ogólnego „osłuchania” studentów. Pozwoli to rozstrzygnąć kwestię: na ile możliwe będzie wyjście poza kanon literatury

muzycznej, którego poznanie zapewniła młodym muzykom – w założeniu – edukacja w szkole średniej? Idealne rozwiązanie zakłada oczywiście maksymalne rozszerzenie spektrum prezentowanego na kursie repertuaru, w stopniu daleko wykraczającym ponad ambicje przeciętnego melomana. Niewłaściwe wydaje się natomiast koncentrowanie się wyłącznie na dziełach najbardziej reprezentatywnych dla poszczególnych epok, stylów czy kompozytorów – byłoby to bowiem niejako powielanie treści programowych przedmiotu historia muzyki z literaturą muzyczną w zakresie licealnym. Ewentualne zaległości studentów w tej dziedzinie można przecież – i bezwzględnie należy – wyegzekwować na zasadzie „pracy domowej”.

Drugie z wyróżnionych kryteriów wiąże się z koniecznością położenia akcentu na te obszary twórczości muzycznej, które będą w szczególnym stopniu „eksploatowane” przez studentów w ich przyszłej pracy zawodowej. Zważywszy na fakt, że absolwenci wydziałów instrumentalnych w przeważającej większości znajdują zatrudnienie w orkiestrach lub innego rodzaju zespołach instrumentalnych, słuszne wydaje się wyeksponowanie muzyki orkiestrowej, w tym zwłaszcza symfonii, poematów symfonicznych i uwertur jako gatunków dominujących w dzisiejszym życiu koncertowym. Warto przy tym włączać do programu kursu utwory opracowywane przez studentów w ramach zajęć w orkiestrze czy zespołach kameralnych. Tego rodzaju korelacja treści nauczania pogłębi u młodych muzyków świadomość celów interpretacyjnych, przyczyniając się do ich sukcesu na estradzie lub przed komisją egzaminacyjną.

Konstruując program kursu pedagog winien wreszcie spenetrować sferę swoich własnych pasji, zainteresowań, a także posiadanej wiedzy. Studenci niewątpliwie zyskają wówczas, gdy ulegnie on pokusie wyróżnienia tej dziedziny twórczości muzycznej, w której czuje się ekspertem – nawet jeżeli spowoduje to pewne zachwianie proporcji w doborze materiału dydaktycznego.

X X X

Literatura muzyczna jako przedmiot o charakterze kursowym związana jest przede wszystkim z historią muzyki. Perspektywa historyczna, umożliwiająca poznanie ewolucji stylów, form czy gatunków na przestrzeni kolejnych epok, wydaje się w tym przypadku oczywista. Szczególnego znaczenia nabiera zatem problem opracowania takiego sposobu prezentacji dzieł muzycznych, który pogłębi u studentów znajomość określonych nurtów w historii muzyki. W doborze tematyki poszczególnych zajęć lub ich cyklu pedagog winien uwzględnić zarówno tematy o charakterze przekrojowym (jak np. ewolucja danego gatunku, techniki bądź stylu), jak też te o treści monograficznej (np. problematyka przemian stylu w twórczości wybranych kompozytorów). Przyjęcie historycznego punktu widzenia nasuwa następujące wskazania metodyczne: 1) określony problem winien zostać sprecyzowany na

początku zajęć (lub ich cyklu), po czym – podczas egzemplifikacji w formie wspólnego słuchania utworów – należy kierować studentów do jego samodzielnego rozwiązania oraz 2) celowe jest zaprezentowanie możliwie najszerszego wyboru dzieł nie w całości, lecz we fragmentach, co w sposób bardziej bezpośredni unaocznia istotę zasygnalizowanego wcześniej zagadnienia. Eksponowanie aspektu historycznego w procesie nauczania literatury muzycznej ma za zadanie przede wszystkim wyrobienie u studentów sprawności syntetycznego myślenia oraz umiejętności stawiania i rozwiązywania problemów wykraczających poza ramy pojedynczego dzieła.

Obok historii muzyki, drugą fundamentalną dziedziną rzutu na program kursu jest analiza dzieła muzycznego. Prezentując określone utwory warto niekiedy zwrócić szczególną uwagę na problemy formy, faktury, czy techniki kompozytorskiej, tj. na te elementy dzieła, które są bezpośrednio zawarte w samym tekście muzycznym. Ogromne znaczenie ma w tym przypadku praca z partyturą. Celowe wydaje się przeanalizowanie zapisu nutowego „na sucho”, poprzedzające wysłuchanie utworu. W doświadczeniu audytywnym studenci będą mieli wówczas do czynienia z rzeczywistym „czytaniem” partytury (nie zaś tylko z jej „śledzeniem”), polegającym na weryfikacji postawionych przez nich hipotez dotyczących np. wyodrębnienia tematów, cezur formalnych, punktów kulminacyjnych, etc. W doborze aspektów analitycznych należy uwzględnić przede wszystkim problemy instrumentacji. Student-instrumentalista powinien bowiem dokładnie poznać tajniki orkiestry barokowej, klasycznej, romantycznej i współczesnej – wiedza ta może okazać się szczególnie przydatna w jego przyszłej działalności zawodowej jako muzyka orkiestrowego.

Kolejną dyscypliną wiedzy o muzyce, którą warto przybliżyć studentom na wykładach z literatury muzycznej jest estetyka pojmowana jako filozofia muzyki. Wielkie znaczenie dla pełnego zrozumienia muzyki poszczególnych epok i stylów ma bowiem świadomość istnienia wielu różnych – filozoficzno-estetycznych, jak też kulturowych – kontekstów twórczości kompozytorskiej na przestrzeni dziejów. W programie zajęć należy zatem przynajmniej szkicowo poruszyć takie tematy, jak np. kategoria dzieła muzycznego (i dzieła sztuki w ogóle) w perspektywie historycznej, retoryka muzyczna, teoria afektów, romantyczne koncepcje muzyki programowej i absolutnej, czy wreszcie poetyka artystyczna wybranych kompozytorów, ugrupowań lub nurtów XX stulecia. Prezentacja literatury muzycznej w szerszym kontekście estetycznym z jednej strony niewątpliwie pogłębi poznanie samych utworów, z drugiej zaś przyczyni się do poszerzenia ogólnej wiedzy humanistycznej studentów.

Wykładowca literatury muzycznej – przedmiotu, który w swej istocie sprowadza się wszakże do wspólnego, „aktywnego” słuchania muzyki – staje wreszcie przed koniecznością dokonania wyboru nagrań płytowych czyli opowiedzenia się za określonym modelem interpretacji danego dzieła dostępnego w wielu, często krańcowo różnych wykonaniach. W tej

perspektywie ujawnia się kolejny – obok historycznego, analitycznego i estetycznego – aspekt poznawania muzyki, tj. aspekt wykonawczy, mający na celu uwrażliwienie słuchaczy na walory zarejestrowanej na płycie kreacji artystycznej. W programie kursu warto znaleźć miejsce na takie zadania, jak np. analiza porównawcza kilku interpretacji danego dzieła, czy też poznanie różnych, utrwalonych przez tradycję w praktyce wykonawczej poszczególnych epok, pewnych konwencji wykonywania (resp. rozumienia) muzyki. Istotą tego rodzaju porównań powinno być przede wszystkim uwydatnienie różnic interpretacyjnych; nie należy więc unikać wykonań uznawanych za kontrowersyjne, czy też nawet – z drugiej strony – po prostu miernych. Konfrontowanie różnych interpretacji wyostri u studentów zmysł krytyczny, uświadamiając im jednocześnie problem relacji pomiędzy tzw. czystością stylu a indywidualnością wykonawcy.

X X X

Zaprezentowane powyżej sugestie mają na celu udoskonalenie dotychczasowej praktyki nauczania literatury muzycznej na wydziałach instrumentalnych – tak w aspekcie programowym, jak też metodycznym. Wynikają one – jak zaznaczono wcześniej – z analizy aktualnego programu studiów, aspiracji studentów oraz specyfiki ich przyszłej pracy artystycznej. Wypada mieć nadzieję, że dokładne opracowanie i wdrożenie zarysowanej tu koncepcji syntetycznego, wieloaspektowego ujęcia tego przedmiotu, która notabene wychodzi naprzeciw powszechnie ostatnio lansowanemu postulatowi tzw. kształcenia blokowego, przyczyni się do bardziej wszechstronnego przygotowania zawodowego absolwentów. Pewnym jest natomiast, że już dziś może ono uczynić akademicki kurs literatury muzycznej bardziej atrakcyjnym i owocnym.